בִּנְשִׂיא שֶׁבֵּט שֶׁחָטָא עָסְקִינַן – משנתינו עוסקת בנשיא שבט שחטא בדבר שעונשו מיתת בית דין, ועל כך אומרת המשנה שאין הוא נידון בבית דין של עשרים ושלשה ככל אדם, אלא בבית דין של שבעים ואחד. מִי לֵא – האם לא אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה (להלן יח:) שהמקור לכך שכהן גדול שנתחייב מיתה נידון בבית דין של שבעים ואחד, הוא מדברי הכתוב (שמות יח כב) 'כָּל הַדָּבָר הַגָּדוֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ', ודרשו חכמים, דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל יביאו אליך, דהיינו, אדם שהוא בעל שררה שנתחייב מיתה, אין לדונו בפני סנהדרין קטנה של עשרים ושלשה, אלא יש להביא את דינו לפני משה ששקול כנגד סנהדרין גדולה, הַאי נַמֵי גָּדוֹל הוּא – ואף נשיא שבט שחטא 'אדם גדול' הוא, ולפיכך אף הוא אינו נידון למיתה אלא בבית דין של שבעים ואחד.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בדברי המשנה 'אין דנין את השבט אלא בבית דין של שבעים ואחד': עוּלָּא אָמַר בשם רַבִּי אֶלְעָזָר, שהמשנה עוסקת בְּבָאִין השבטים לדון עַל עִסְקֵי נַחֲלוֹת, דהיינו, שנפלה מחלוקת בין השבטים על איזו נחלה לאיזה שבט היא שייכת, ויש לדון דין זה כְּתְחִילָּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – כמו האופן שבו נחלקה ארץ ישראל מתחילתה לשבטים, מַה תְּחִילָּתָהּ היתה החלוקה בפני בית דין של שִׁבְעִים וְאֶחָד, אַף כָּאן יש לדון בפני בית דין של שִׁבְעִים וְאֶחָד.

מקשה הגמרא: אִי הכי, יש להוסיף על הדברים ולומר, מַה תְּחִילָּתָהּ היתה החלוקה בין השבטים על ידי גורל העולה בקלפי, וכן על ידי שאלה בְּאוּרִים וְתוּמִּים, וּבמעמד כָּל יִשְׂרָאֵל, אַף כָּאן בדין שבין שני שבטים יהא צריך קַלְפֵּי וְאוּרִים וְתוּמִּים וְכָל יִשְׂרָאֵל, ומאחר ולא נתבאר במשנה שצריך לכל זה, ממילא יש לומר שאין צריך גם בית דין של שבעים ואחד. ומחמת קושיא זו דוחה הגמרא את ביאורו של עולא, ואומרת, אֶלָּא מְחַוַּורְתָּא – ברור הדבר ומחוור שיש לפרש כְּדְרַב מַתָּנָה, שביאר את דברי המשנה לענין נשיא שבט שחטא.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בדברי המשנה: רַבִינָא אָמַר, לְעוֹלָם יש לומר שכוונת דברי המשנה 'אין דנין את השבט אלא בבית דין של שבעים ואחד' היינו בְּשֶׁבֶט שֶׁהוּדַּח לעבוד עבודה זרה, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ – ועל מה שהקשתה הגמרא לעיל (טו:), בְּדִינָא דְּרַבִּים דָּיְינִינַן לֵיהּ – האם דנים את השבט שהודח בפני בית דין של שבעים ואחד כדין רבים העובדים עבודה זרה, הרי בין לדעת רבי יאשיה ובין לדעת רבי יונתן אין דנים כאנשי עיר הנדחת הנהרגים בסייף, אלא ביחידים שדינם בסקילה. על כך יש ליישב, אִין – אכן כך הוא הדבר, אַף עַל גַּב דְּקַטְלִינַן בְּיָחִיד – אף ששבט שהודח מיתתו של כל אחד מהם היא בסקילה, כמו יחיד העובד עבודה זרה, ולא בסייף כאנשי עיר הנידחת, מכל מקום כֵּי דִּינָא דְּרַבִּים דָּיְינִינַן לֵיהּ – יש לדון אותם בפני בית דין של שבעים ואחד, כפי שדנים לרבים העובדים עבודה זרה. מִי לֵא – האם לא אָמַר רַב חָמָא בְּרַבִּי יוֹסֵי אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, על דברי הכתוב (דברים יז ה) העוסק ביחידים העובדים עבודה זרה 'וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא' וְגוֹ', וְסָקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ', שיש לדורשו כך, אִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא לִשְׁעָרֶיךָ, כלומר, יחידים העובדים עבודה זרה נהרגים בבית דין של עשרים ושלשה היושב בשער של כל עיר, וְאִי אַתָּה מוֹצִיא את כָּל הָעִיר כּוּלָּהּ לִשְׁעָרֶיךָ, שאם כל תושבי העיר עבדו עבודה זרה, אין דנים אותם בבית דין של עשרים ושלשה היושב בשער העיר, אלא בבית דין של שבעים ואחד היושב בלשכת הגזית, הָכָא נַמֵי יש ללמוד לענין שבט שהודח לעבודה זרה, שאף שאין דינו בסייף כאנשי עיר הנידחת, מכל מקום יש לדונו בפני בית דין של שבעים ואחד, מאחר שאִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא לְבית דין שבִּשְׁעָרֶיךָ, וְאִי אַתָּה מוֹצִיא את כָּל הַשֵּׁבֶט כּוּלּוֹ לִשְׁעָרֶיךָ, אלא לבית הדין הגדול שבלשכת הגזית.

שנינו במשנה: אין דנין לֹא אֶת נָבִיא הַשֶּׁקֶר וכו' אלא בבית דין של שבעים ואחד. מברר הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי – מנין לומדים דין זה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, אָתְיָא – דין זה נלמד בגזירה שוה 'חֲוָדָה' חֲוָדָה', מְזֻקָּן מַמְרֵא, נאמר לגבי זקן הממרא על דעת בית דין (דברים יז יב) 'וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן וגו' וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא', ולגבי נביא שקר נאמר (שם יח כ) 'אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו וגו' וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא', ומאחר שנאמר בשניהם לשון 'זדון' יש ללומדם זה מזה, מַה לְהַלָּן לגבי זקן ממרא, אינו נהרג אלא אם כן המרה בְּבית דין של שִׁבְעִים וְאֶחָד, אַף כָּאן בנביא השקר אינו נהרג אלא בְּבית דין של שִׁבְעִים וְאֶחָד.

מקשה הגמרא: וְהָא חֲוָדָה כִּי כְּתִיבָא בְּקָטָלָא הוּא דִּכְתִיבָא – הרי מקרא זה 'אשר יעשה בזדון' שנאמר לגבי זקן ממרא, לגבי מיתתו נאמר ולא לגבי המראתו, וּקְטָלָא בְּעֶשְׂרִין וּתְלָתָא הוּא – ומיתתו של זקן ממרא היא בפני בית דין של עשרים ושלשה, וכיצד ניתן ללמוד ממנו לנביא שקר שתהא מיתתו בבית דין של שבעים ואחד.

אֶלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, גְּמַר – יש ללמוד שנביא שקר נהרג בפני בית דין של שבעים ואחד, בגזירה שוה 'דָּבָר דָּבָר' מֵהַמְרָאָתוֹ של זקן ממרא, שנאמר בה (שם יז י) 'וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ', ואילו בנביא השקר נאמר (שם יח כ) 'אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי', ומאחר שנאמרה בשניהם תיבת 'דבר' יש ללמוד את מיתתו של נביא שקר מהמראתו של זקן ממרא, שהיא בבית דין של שבעים ואחד.

שואלת הגמרא: וְלֶהֱדַר זָקֵן מַמְרֵא וְלִגְמַר – שיחזור זקן ממרא וילמד בגזירה שוה חֲוָדָה חֲוָדָה מִנָּבִיא הַשֶּׁקֶר. כלומר, לאחר שנתברר שנביא שקר נהרג בבית דין של שבעים ואחד, מאחר שיש ללמוד את דין הריגתו מדין המראתו של זקן ממרא בגזירה שוה 'דבר דבר', אם כן מעתה מדוע זקן ממרא נהרג בבית דין של עשרים ושלשה, הרי ניתן ללמוד את דין מיתתו של זקן ממרא ממיתתו של נביא שקר בגזירה שוה, שהרי במיתת שניהם נאמרה תיבת 'הזדה', ומדוע אין המשנה מונה את זקן ממרא בכלל אלו שנידונים בבית דין של שבעים ואחד.

משיבה הגמרא: דָּבָר דָּבָר' גְּמִיר – התנא של המשנה קיבל מרבו את הגזירה שוה 'דבר דבר', ולפיכך יכול היה ללמוד דין מיתת נביא שקר מדין המראת זקן ממרא, אך את הגזירה שוה 'חֲוָדָה חֲוָדָה' לָא גָּמִיר – הוא לא קיבל מרבו, ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו, ולפיכך אין הוא יכול לשוב וללמוד את דין מיתתו של זקן ממרא ממיתתו של נביא השקר.

שנינו במשנה: וְלֹא אֶת דינו של כֹּהֵן גָּדוֹל אלא בבית דין של שבעים ואחד.

מברר הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי – מנין לומדים דין זה. אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, דְּאָמַר קְרָא (שמות יח כב) 'כָּל הַדָּבָר הַגָּדוֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ' – אל משה השקול כסנהדרין של שבעים ואחד, ויש לפרש את כוונת הכתוב כך, שאת דְּבָרָיו שֶׁל אדם גָּדוֹל [־חשוב ובעל שררה] כמו הכהן הגדול יביאו אל משה, וממילא יש ללמוד מכאן שאין דנים אותו אלא בבית דין של שבעים ואחד.

הגמרא מקשה על דברי רב אדא בר אהבה מברייתא: מֵיתִיבִי – הקשו בני הישיבה. שנינו בברייתא, 'כָּל הַדָּבָר הַגָּדוֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ', דָּבָר קָשֶׁה, דהיינו, שכל דבר קשה יבואו לשאול לפני משה. ומבררת הברייתא, אַתָּה אוֹמֵר שהכוונה בזה לכל דָּבָר קָשֶׁה, אוֹ אֵינוֹ – אולי אין הכוונה אֶלָּא שִׁדְּבָרָיו שֶׁל אדם גָּדוֹל יביאו אל משה. ומבארת הברייתא שאי אפשר לומר כן, שהרי כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (שם כו) 'אֶת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל מֹשֶׁה', הֲרֵי מבואר שבְּדָבָר קָשֶׁה אָמוּר, וכשם שמקרא זה עוסק בדבר קשה, אף המקרא 'כל הדבר הגדול יביאו אליך' עוסק בדבר קשה. ומבואר מדברי הברייתא, שאין כוונת הכתוב 'דבריו של גדול' כדברי רב אדא בר אהבה, אלא לענין דבר קשה, וכיצד נחלק רב אדא על הברייתא.

מתרצת הגמרא: הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא – רב אדא סובר כתנא אחר שנחלק על ברייתא זו, דְּתַנְיָא – שנינו בברייתא, 'דָּבָר גָּדוֹל', דְּבָרָיו שֶׁל אדם גָּדוֹל. כלומר, שאין לדון אדם בעל שררה אלא בפני משה השקול כשבעים ואחד. ועל כך אומרת הברייתא, אַתָּה אוֹמֵר שכוונת הכתוב לענין דְּבָרָיו שֶׁל גָּדוֹל, אוֹ אולי אֵינוֹ אֶלָּא לענין דָּבָר

המשך בעמוד קסו

הַקָּשֶׁה. ועל כך משיבה הברייתא, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ׳אֶת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל מֹשֶׁה׳, הֲרֵי דָּבָר קָשֶׁה כבר אָמוּר במקרא, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים – מה היא כוונת הכתוב ׳דָּבָר גָּדוֹל׳, דְּבָרִיו שֶׁל גָּדוֹל.

ומבואר בברייתא זו כדברי רב אדא בר אהבה, שיש ללמוד מן המקרא ׳כל הדבר הגדול יביאו אליך׳ שדינו של אדם גדול הוא בבית דין של שבעים ואחד. ונמצא, שיש בענין זה מחלוקת תנאים, האם ללמוד את

המקרא ׳דבר גדול׳ לענין ׳דבריו של גדול׳, או לענין ׳דבר קשה׳.

מבררת הגמרא: וְהַאי תַּנָּא – התנא של הברייתא שהובאה לעיל, הסובר שיש לבאר את כוונת הכתוב ׳כל הדבר הגדול׳ על דבר קשה, תְּרֵי קְרָאֵי לָמָּה לִי – מדוע צריך שני מקראות לגבי דבר קשה, הרי כבר נאמר ׳את הדבר הקשה יביאון אל משה׳.

מבארת הגמרא: חַד לְצַוָּאָה בָּעָלְמָא וְחַד לַעֲשִׂיָּיה – מקרא אחד מתאר את הציווי, דהיינו, את הצעתו של יתרו למשה שיביאו אליו את הדבר הקשה, ואילו המקרא השני מתאר את העשייה בפועל, לאחר שקיבל משה את דברי יתרו.

שבה הגמרא ומבררת: וְאִידָךְ – התנא השני הסובר שמקרא אחד יש לפרש ׳דבריו של גדול׳ ומקרא אחד יש לפרש ׳דבר קשה׳, מדוע אינו מבאר את שני המקראות לענין דבר קשה, אחד לצוואה ואחד לעשיה. מבארת הגמרא: אִם כֵּן – אם כך הוא הדבר שכוונת שני המקראות ל׳דבר קשה׳, ומקרא אחד לצוואה ואחד לעשיה, הֵיכִי מִי הֲרֵאוי לִכְתּוֹב בשני המקראות לשון שווה, אוֹ ׳גָּדוֹל׳ ׳גָּדוֹל׳ – שבשני המקראות יהא נכתב ׳דבר גדול׳, אוֹ ׳קָשֶׁה׳ ׳קָשֶׁה׳ – שבשניהם יהא נכתב ׳דבר קשה׳, מַאי גָּדוֹל וּמַאי קָשֶׁה – מדוע חילקם הכתוב וכתב באחד ׳גדול׳ ובאחד ׳קשה׳, שְׁמַע מִינַּהּ תַּרְתֵּי – יש ללמוד מכך שכוונת שני המקראות לשני ענינים שונים, האחד ל׳דבר קשה׳, הן לציווי והן לעשיה, והאחד ל׳דבריו של גדול׳.

הגמרא מביאה ספק לגבי שורו של כהן גדול שנגח: בָּעֵי [־נסתפק] רַבִּי אֶלְעָזָר, שׁוֹרוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל שנגח והמית את הנפש, בְּכַמָּה דיינים הוא נידון. ויסוד הספק הוא, מאחר ששנינו (לעיל טו.) ש׳במיתת הבעלים כך מיתת השור׳, ומעתה יש לדון, האם לְמִיתַת בְּעָלִים דִּידֵיהּ מְדַמֵּינַן לֵיהּ – האם מדמים את דינו לדין בעליו הכהן הגדול, וכשם שבעליו אם נתחייב מיתה אינו נידון אלא בבית דין של שבעים ואחד, אף שורו יהא כן, אוֹ דִילְמָא לְמִיתַת בְּעָלִים דְּעָלְמָא מְדַמֵּינַן לֵיהּ – או שמא אין מדמים את דינו אלא למיתת אדם סתם, שהיא בבית דין של עשרים ושלשה.

אָמַר אַבָּיֵי, מִדְּקָא מְפָעֲיָא לֵיהּ שׁוֹרוֹ – מאחר שנסתפק רבי אלעזר רק לגבי שורו של כהן גדול, מִכְּלָל – יש ללמוד מכך, דְּמָמוֹנוֹ פְּשִׁיטָא לֵיהּ – שהיה פשוט לו הדבר שדיני ממונות של כהן גדול אין צריך להם בית דין של שבעים ואחד, אלא די בשלשה דיינים. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא – פשוט הדבר, שאין צריך שבעים ואחד אלא כשמחייבים אותו מיתה. מבארת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – שמא תאמר, הוֹאִיל וְכָתַב רחמנא ׳כָּל׳ הַדָּבָר הַגָּדוֹל, יש ללמוד מכך שכָּל דְּבָרָיו שֶׁל אדם גָּדוֹל נידונים בבית דין של שבעים ואחד, ואפילו דיני ממונות, קָא מַשְׁמַע לָן אבייי שאין הדין כן, ואין צריך בית דין של שבעים ואחד אלא כשמחייבים את הכהן הגדול מיתה.

שנינו במשנה: אֵין מוֹצִיאִין כּוּ׳ למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

מבררת הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי – מנין לומדים דין זה. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר קְרָא (במדבר כז כא) העוסק ביהושע בן נון כשיֵּצֵא למלחמה, ׳וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמוֹד, וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי ה׳, עַל פִּיו יֵצְאוּ וְעַל פִּיו יָבֹאוּ, הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל הָעֵדָה׳. ויש לבאר את המקרא כך, ׳הוּא׳ זֶה הַמֶּלֶךְ, ׳וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ׳ זֶה כהן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, ׳וְכָל הָעֵדָה׳ זֶה סַנְהֶדְרֵי גדולה. ויש ללמוד ממקרא זה, שאין לצאת למלחמה ללא קבלת רשותם של שבעים ואחד זקני הסנהדרין.

שואלת הגמרא: וְדִילְמָא לְסַנְהֶדְרֵי הוּא דְּקָאָמַר לְהוּ רַחֲמָנָא דִּלְיִשַּׁיְילוּ בְּאוּרִים וְתוּמִּים – שמא כוונת הכתוב שהסנהדרין ישאלו באורים ותומים. דהיינו, שאין הכתוב עוסק באלו שצריך ליטול רשות מהם כדי לצאת למלחמה, אלא הוא מונה את אלו הרשאים לשאול באורים ותומים, שרק המלך והכהן משוח מלחמה והסנהדרין, הם אלו שרשאים לשאול באורים ותומים.

ומחמת קושיא זו, לומדת הגמרא שאין מוציאים למלחמה אלא על פי הסנהדרין ממקום אחר: אֶלָּא כִּי הָא דְּאָמַר – יש ללמוד דבר זה מכעין המימרא שאמר רַב אַחָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, כְּנוֹר הָיָה תָּלוּי לְמַעְלָה מִמִּטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד המלך, והנקב שבו היה פונה לצד צפון, וּכְיָון שֶׁהִגִּיעַ זמן חֲצוֹת לַיְלָה הֵיתָה רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ, וְהָיָה מְנַגֵּן מֵאֵלָיו, וּמִיָּד הָיָה דָּוִד מתעורר משנתו, וְעוֹמֵד וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר נִכְנְסוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ וְאָמְרוּ לוֹ, אֲדוֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ, עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְפַרְנָסָה. אָמַר לָהֶן, לְכוּ וְהִתְפַּרְנְסוּ זֶה מִזֶּה, דהיינו, פרנסו אתם את העניים שבכם. אָמְרוּ לוֹ חכמי ישראל, אֵין הַקּוֹמֶץ מַשְׂבִּיעַ אֶת הָאֲרִי. ומשל הוא, כשם שאין קומץ משביע את הארי, כך אין המעט שנותנים העשירים משביע את העניים. וְעוד משל אמרו לו, אֵין הַבּוֹר מִתְמַלֵּא מֵחוֹלְיָיתוֹ, כלומר, כשם שהמוציא עפר מן הבור וחוזר ומשליכו לתוכו אינו ממלא בכך את הבור, כך אין אנו יכולים למלאות את חסרונם של העניים משל עצמנו. אָמַר לָהֶם דוד לחכמי ישראל, אם כן, לְכוּ פִּשְׁטוּ יֵדֵיכֶם בַּגְּדוּד – צאו להלחם ולשלול שלל. מִיָּד היו יוֹעֲצִין בַּאֲחִיתוֹפֶל – מתייעצים עם אחיתופל לידע באיזה דרך לילך, ובאיזה טכסיסי מלחמה לנקוט, וְנִמְלְכִין בַּסַּנְהֶדְרִין – ונוטלים רשות מן הסנהדרין, כדי שיתפללו עליהם, וְשׁוֹאֲלִין בָּאוּרִים וְתוּמִּים האם יצליחו במלחמה זו. ויש להוכיח מכאן, שצריך ליטול רשות מן הסנהדרין קודם יציאה למלחמה.

הגמרא מביאה מקרא שממנו יש ללמוד את סדר היציאה למלחמה: אָמַר רַב יוֹסֵף, מַאי קְרָא – מאיזה מקרא יש ללמוד שכך היה סדר הדברים,

דכתיב (דברי הימים א׳ כז לד), ׳וְאַחֲרֵי אֲחִיתוֹפֶל בְּנָיָהוּ בֶן יְהוֹיָדָע, וְאֶבְיָתָר, וְשַׂר צְבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב׳. ויש לבאר מקרא זה, שבא לפרש את סדר היציאה למלחמה, ׳אֲחִיתוֹפֶל׳ זֶה יוֹעָץ, ומתחילה היו מתייעצים עמו כיצד לעשות המלחמה, וְכֵן הוּא [־המקרא] אוֹמֵר (שמואל ב׳ טז כג) ׳וַעֲצַת אֲחִיתוֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ׳ וְגוֹ׳, ויש ללמוד מן המקרא שהיה אחיתופל יועץ, ו׳בְּנָיָהוּ בֶן יְהוֹיָדָע׳ זוֹ סַנְהֶדְרִין, שהיה ראש הסנהדרין, ובאו ליטול הימנו רשות ליצא למלחמה, ׳אֶבְיָתָר׳ אֵלּוּ אוּרִים וְתוּמִּים, שהיה כהן גדול, ובאו לשאול ממנו באורים ותומים האם יצליחו במלחמתם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברי הימים א׳ יח יז), ׳וּבְנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע עַל הַכְּרֵתִי וְעַל הַפְּלֵתִי׳, דהיינו, בניהו בן יהוידע היה קודם לאורים ותומים הנקראים בשם ׳כרתי ופלתי׳, ומאחר ובמקרא לעיל נמנה אביתר לאחר בניהו, יש ללמוד שאביתר הוא זה שבאו לשאול אצלו באורים ותומים. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָן של האורים ותומים ׳כְּרֵתִי וּפְלֵתִי׳, ׳כְּרֵתִי׳ על שם שֶׁפּוֹרְתִין – חותכים את דְּבָרֵיהֶן, ׳וּפְלֵתִי׳ על שם שֶׁמּוֹפְלָאִין מַעֲשֵׂיהֶן – שעושים מעשים מופלאים, וְאַחַר כָּךְ – אחר שנטלו רשות ועצה מכל אלו, היו יוצאים למלחמה עם שַׂר הַצָּבָא לַמֶּלֶךְ, שהוא יוֹאָב.

עתה מפרשת הגמרא מנין לומדים שכינור היה מעורר את דוד: אָמַר רַבִּי יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב אַדָּא, וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים שמימרא זו אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, מַאי קְרָא – מאיזה מקרא יש ללמוד שהיה כינור מקיצו לדוד משנתו, ממקרא זה (תהלים נז ט) ׳עוּרָה כְבוֹדִי, עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָׁחַר׳. דהיינו, אין אני ישן בכבודי עד שלש שעות ביום כדרך שאר מלכים, אלא הכינור מקיץ אותי בחצי הלילה, ועל ידי כן אני הוא שמעורר את השחר, ולא השחר מעיר אותי.

שנינו במשנה: וְאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד.

מבררת הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי, אָמַר רַב שִׁימִי בַּר חִייָא, אָמַר קְרָא (שמות כה ט) ׳כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל כֵּלָיו, וְכֵן תַּעֲשׂוּ׳. ודרשו חכמים, ׳וכן תעשו׳ לְדוֹרוֹת הַבָּאִין, שכפי הסדר שהיה בשעת הקמת המשכן, כך יש לנהוג לעולם בשעה שרוצים להוסיף על העזרות, ומאחר שהקמת המשכן היתה על פי משה השקול כנגד סנהדרין גדולה, לפיכך אין להוסיף על העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

הגמרא מקשה על דברי רב שימי מברייתא: מֵתִיב רָבָא, שנינו בברייתא, שְׁכָל הַכֵּלִים שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רבינו למשכן, היתה מְשִׁיחָתָן בשמן המשחה מְקֻדָּשָׁן לעבודה, וכל הכלים שנעשו מִיָּכָן וְאֵילַךְ לֹא נמשחו בשמן המשחה, אלא עֲבוֹדָתָן היתה מְהֻנָּבָתָן, דהיינו, משעה שהתחילו להשתמש בהם לעבודת הקודש חלה עליהם קדושת כלי שרת. וְאַמַּאי אין הכלים נמשחים לעולם בשמן המשחה, נֵימָא בזה את דרשת הכתוב ׳וְכֵן תַּעֲשׂוּ׳ לְדוֹרוֹת הַבָּאִין. ובהברח, שאין דרשה זו נכונה, ויש חילוק בין הדברים שנעשו בשעתן לדברים שנעשו לאחר זמן.

מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם לענין משיחת הכלים, דְּאָמַר קְרָא (במדבר ז א) ׳וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אוֹתָם׳, ותיבת ׳אותם׳ למעט היא באה, ולפיכך יש לדרוש כך, ׳אוֹתָם׳ – הכלים שעשה משה מתקדשים בְּמְשִׁיחָה, וְלֹא לְדוֹרוֹת בְּמְשִׁיחָה – אך הכלים הנעשים לאחר מכן אינם מתקדשים במשיחה אלא בעבודה.

שבה הגמרא ומקשה: וְאֵימָא – שמא נאמר את המיעוט באופן אחר, אוֹתָם – הכלים שעשה משה מתקדשים בְּמְשִׁיחָה, וּלְדוֹרוֹת אֵי בְּמְשִׁיחָה אִי בַּעֲבוֹדָה – והכלים הנעשים במשך הדורות ניתן לקדשם או על ידי משיחה או על ידי עבודה, ומנין יש לומר שאין הם מתקדשים אלא בעבודה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, אָמַר קְרָא (שם ד יב) ׳וְלִקְחוּ אֵת כָּל כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָם בַּקּוֹדֶשׁ׳, ומאחר ונקט הכתוב בלשון עתיד ׳אשר ישרתו׳ יש ללמוד שמדובר בכלים שייעשו במשך הדורות, וכיון שנאמר בהם לשון ׳שירות׳ יש ללמוד שהֻכְתְּבוּ תְּלָאן בְּשִׁירוּתָן, דהיינו, שלא תחול עליהם קדושת כלי שרת עד שישרתו בהם בפועל, ובהכרח יש לומר שכוונת המיעוט ׳אותם׳ היינו ׳אותם במשיחה ולדורות בעבודה׳.

מבררת הגמרא: אֶלָּא ׳אוֹתָם׳ לָמָּה לִי – מאחר ונתפרש בכתוב שיש לחנוך את הכלים העשויים לדורות על ידי עבודה, אם כן מה צורך יש במיעוט הנלמד מתיבת ׳אותם׳. מבארת הגמרא: אִי לָאו המיעוט של תיבת ׳אוֹתָם׳, הָוֶה אָמִינָא שהכלים שעשה משה נתקדשו על ידי משיחה, ואילו הכלים העשויים לְדוֹרוֹת מתקדשים בְּמְשִׁיחָה וּבַעֲבוֹדָה, דְּהָא כְּתִיב בתורה ׳וְכֵן תַּעֲשׂוּ׳, שיש לנהוג כן לדורות למשוח הכלים, וכמו כן נאמר ׳כלי השרת אשר ישרתו׳ לענין חינוכם בעבודה, ולפיכך כָּתַב רַחֲמָנָא את תיבת ׳אוֹתָם׳, כדי לדרוש ׳אוֹתָם בְּמְשִׁיחָה וְלֹא לְדוֹרוֹת בְּמְשִׁיחָה׳, שרק הכלים שנעשו על ידי משה נתקדשו במשיחה, אך הכלים העשויים לדורות אינם מתקדשים על ידי משיחה.

שנינו במשנה: וְאֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרָאוֹת כּוּ׳ לשבטים אלא על ידי בית דין של שבעים ואחד.

מבררת הגמרא: מְנָא לָן דין זה. ומבארת, כְּדְאַשְׁכְּחָן בְּמֹשֶׁה רבינו דְּאוֹקֵי סַנְהֶדְרָאוֹת – שהעמיד סנהדראות לשבטי ישראל, וּמֹשֶׁה בְּמָקוֹם שִׁבְעִים וְחַד קָאֵי – ומשה היה שקול כנגד שבעים ואחד זקני הסנהדרין, וממילא יש ללמוד שאין מעמידים סנהדרין קטנה לשבטים אלא על ידי בית דין של שבעים ואחד.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדיני העמדת שופטים ושוטרים: תָּנוּ רַבָּנָן – שנו חכמים בברייתא, הדורשת מן המקרא (דברים טז יח) ׳שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ, וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק׳, את דיני העמדת שופטים ושוטרים לעם ישראל. וכך אומרת הברייתא, מִנַּיִן שֶׁמַּעֲמִידִין שׁוֹפְטִים לְיִשְׂרָאֵל – מהיכן לומדים שמצוה להעמיד סנהדראות קטנות של עשרים ושלשה דיינים, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳שֹׁפְטִים וְגוֹ׳ תִּתֶּן׳. שׁוֹטְרִים לְיִשְׂרָאֵל מִנַּיִן, כלומר, מנין שיש להעמיד שוטרים שיכפו את העם לקיים את מצוות השופטים, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳שֹׁוְטְרִים תִּתֶּן׳. שׁוֹפְטִים לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט מִנַּיִן, דהיינו, שאם יש שני שבטים הגרים בעיר אחת, יש להעמיד סנהדרין לכל שבט בפני עצמו, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳שֹׁפְטִים וְגוֹ׳ לִשְׁבָטֶיךָ׳. שׁוֹטְרִים לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳שֹׁוְטְרִים וְגוֹ׳ לִשְׁבָטֶיךָ׳. שׁוֹפְטִים לְכָל עִיר וְעִיר מִנַּיִן, דהיינו, שאם יש שבט אחד המתגורר בשני ערים, יש להעמיד סנהדרין בכל עיר בפני עצמה, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳שֹׁפְטִים וְגוֹ׳ לְשַׁעָרֶיךָ׳ – בשערי העיר. שׁוֹטְרִים לְכָל עִיר וָעִיר מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳שֹׁוְטְרִים וְגוֹ׳ לְשַׁעָרֶיךָ׳.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בית דין אֶחָד מְמוּנֶּה עַל כּוּלָּן, והיינו סנהדרין גדולה שהיתה ממונה על כולם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳תִּתֶּן לְךָ׳, ומאחר שנקט הכתוב בלשון יחיד, יש ללמוד שיש אחד הממונה על כולם.

רָבָן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מסמיכות התיבות ׳לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ׳ יש ללמוד, שִׁמְּצָוָה בְּבֵית הדין של אותו הַשֵּׁבֶט לָדוּן אֶת שִׁבְטוֹ, ולא יילכו בני שבט אחד, לדון אצל דייני שבט אחר.

שנינו במשנה: וְאֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

מבררת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי, אָמַר רַבִּי חִייָא בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, יש ללמוד דין זה מִדְּאָמַר קְרָא (דברים יז ה) העוסק ביחידים העובדים עבודה זרה, ׳וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ׳, ויש לדרוש כך, אִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא לְשַׁעֲרֶיךָ, כלומר, יחידים העובדים עבודה זרה נידונים בבית דין של עשרים ושלשה היושב בשערי העיר, וְאִי אַתָּה מוֹצִיא את כָּל הָעִיר כּוּלָּהּ לְבֵית הדין שבְּשַׁעֲרֶיךָ, שאם עבדו כל תושבי העיר עבודה זרה, יש לדון אותם בבית הדין הגדול, בפני שבעים ואחד דיינים.

שנינו במשנה: אֵין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת בַּסְּפָר [־סמוך לגבול].

מבררת הגמרא: מַאי סַעֲמָא. ומבארת על פי דברי הכתוב שנאמר בעיר הנדחת (דברים יג יד) ׳יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם׳, ׳מִקִּרְבֶּךָ׳ אָמַר רַחֲמָנָא, דהיינו, עיר השוכנת באמצע ארץ ישראל, וְלֹא מִן העיר הַשּׁוכנת בַּסְּפָר – סמוך לגבול.

שנינו במשנה: וְלֹא עושים שָׁלֹשׁ (עָרֵי הַנִּדַּחַת) אבל עושים אחת או שתים.

מבארת הגמרא את המקור לכך שאין עושים שלש ערים נדחות בארץ ישראל: דִּכְתִיב (שם יג) ׳כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ׳. אֶבָל עוֹשִׂין

המשך בעמוד יד

עיר הנדחת אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם, דִּכְתִיב ׳עָרֶיךָ׳ שהוא לשון רבים, ומיעוט רבים שנים.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת דרשה זו: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא על דברי הכתוב (שם), ׳כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ׳, ׳אַחַת׳ וְלֹא שָׁלֹשׁ, שאין עושים שלוש ערים נידחות. אֲתָה אוֹמֵר שכוונת הכתוב אַחַת וְלֹא שָׁלֹשׁ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם, שאין עושים אפילו שתי ערים נידחות, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ׳עָרֶיךָ׳ שהוא לשון רבים, ומיעוט רבים שנים, חֲרֵי שְׁתַּיִם אֲמוּר – הרי מבואר בכתוב שאפשר לעשות שתי ערים נידחות, ואם כן, הָא מָה – כיצד אֲנִי מְקַיֵּים את דברי הכתוב ׳אַחַת׳, בהכרח צריך לומר, שהכוונה היא אַחַת וְלֹא שָׁלֹשׁ.

הגמרא מבארת אימתי נאמר דין זה שאין עושים שלש ערים נידחות: וְיָמְנִין – לעיתים אֲמַר רַב, שדווקא בְּבֵית דִּין אֶחָד הוּא דְּאֵין עוֹשִׂין שלש ערים נידחות, דהיינו, כל זמן שזקני סנהדרין גדולה חיים אינם יכולים לעשות יותר משתי ערים נידחות, הָא בְּשָׁנִים וְשָׁלְשָׁה בָּתֵּי דִינִין עוֹשִׂין – אבל כשמתו זקני הסנהדרין ונתמנו אחרים תחתיהם, יכולים הם לעשות מעתה שתי ערים נוספות. וְזִימְנִין – ולעיתים אֲמַר רַב, שאֲפִילּוּ בְּשָׁנִים וְשָׁלְשָׁה בָּתֵּי דִינִין לְעוֹלָם אֵין עוֹשִׂין שלוש ערים נידחות, מַאי מַעֲמָא דְּרַב – מה הוא טעמו של רב בזה, מִשּׁוּם קָרְחָה – שמא תיעשה ארץ ישראל קרחת מתושביה, על ידי שיעשו בה כמה ערים נידחות.

אֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ, לֹא שָׁנוּ חכמים שאין עושים שלש ערים נידחות, אֶלָּא בְּמָקוֹם אֶחָד, כגון שלש בגליל או שלש ביהודה, אֲבָל בְּשָׁנִים וְשָׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת – כגון שנים בגליל ושנים ביהודה, עוֹשִׂין אפילו כמה ערים נידחות.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אֲמַר, אף בשני מקומות אֵין עוֹשִׂין יותר משתי ערים נידחות, מִשּׁוּם קָרְחָה.

תַּנְיָא בברייתא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. אֵין עוֹשִׂין שָׁלֹשׁ עֲיָירוֹת מְנוּדָּחוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָם שְׁתַּיִם בשתי מקומות, כְּגוֹן עִיר אַחַת בִּיהוּדָה וְעִיר אַחַת בַּגָּלִיל, אֲבָל שְׁתַּיִם בִּיהוּדָה וּשְׁתַּיִם [כ־או שתים] בַּגָּלִיל אֵין עוֹשִׂין. וְבעיר הַסְּמוּכָה לַפֶּתַח אֲפִילּוּ עיר הנידחת אַחַת אֵין עוֹשִׂין, מַאי טַעֲמָא, שֶׁמָּא יִשְׁמְעוּ הַנִּכְרִים הדרים מעבר לגבול שעיר זו שוממה מיושביה, ויבואו וְיַחֲרִיבוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. ומבואר מדברי הברייתא כשיטת רבי יוחנן, שאף בשני מקומות אין עושים יותר משתי ערים נידחות.

שואלת הגמרא: מדוע הוצרכה הברייתא ליתן טעם לכך שאין עושים עיר הנידחת בספר, משום שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל, וְתֵיפּוֹק לִי – הרי ניתן להוציא דין זה מדברי הכתוב, דְּ׳מִקִּרְבֶּךָ׳ אֲמַר רַחֲמָנָא – מתוך ארץ ישראל, וְלֹא מִן הַסָּפָר. משיבה הגמרא: ברייתא זו כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא דְּדָרֵישׁ טַעֲמָא דִּקְרָא – הדורש ומפרש בכל מקום את טעם גזירת הכתוב, ולפיכך אף כאן הוא מפרש את הטעם שאסרה תורה לעשות עיר הנידחת בספר, משום שמא ישמעו הנכרים ויחריבו הארץ.

שנינו במשנה: סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה הָיְתָה של שבעים ואחד וכו׳, שנאמר (במדבר יא טז) ׳אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל׳, ומשה על גביהן. רבי יהודה אומר שבעים.

מבררת הגמרא: מַאי טַעֲמָא דְּרַבָּנַן דְּאָמְרִי וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן – מה טעמם של חכמים, המצריכים שבעים ואחד זקנים בסנהדרין, משום שמשה רבינו היה עומד על גבי שבעים זקני ישראל, וכי היכן מצינו במקרא שהיה משה נמנה עמהם. מבארת הגמרא: אֲמַר קְרָא (שם) לגבי שבעים הזקנים ׳וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם